

Ako hodnotiť kvalitu vysokoškolských učiteľov

Jesenák Karol · Prírodné vedy

15.10.2012

Kvalitu vysokých škôl u nás, tak ako aj vo svete, ovplyvňuje najmä kvalita prijímaných uchádzačov, hodnota do škôl vkladanych finančných prostriedkov, organizácia ich riadenia a kvalita ich učiteľov. Napriek tomu, že vymenované kategórie nie sú navzájom nezávislé, je nepochybné, že kvalita učiteľského zboru ovplyvňuje kvalitatívnu

úroveň škôl najvýraznejšie.

Hlavnou pracovnou náplňou vysokoškolských učiteľov by mala byť pedagogická a vedecko-výskumná činnosť, ako aj práce spojené bezprostredne s týmito činnosťami. Preto aj hodnotenie učiteľov zvyčajne pozostáva z hodnotenia týchto dvoch, na prvý pohľad, viacmenej vzájomne nezávislých činností. Ako pedagogická, tak aj vedecko-výskumná práca sú veľmi komplexné činnosti, a preto je v mnohých prípadoch veľmi ťažké vysloviť jednoznačný názor na kvalitu vysokoškolského učiteľa. Napriek tomu, že väčšina týchto hodnotení – jednak zo strany študentov, alebo aj zo strany iných učiteľov – je zaťažená premenlivým stupňom subjektivismu, nie je veľmi ťažké zistiť lepšie aj horšie stránky konkrétneho učiteľa.

Pravdepodobne to posledné, čo by akademický pracovník alebo študent pre takého hodnotenie potreboval, sú nejaké kvantifikovateľné údaje. Na druhej strane je pochopiteľné, že medzinárodné alebo vnútroštátne porovnávanie kvalitatívnej úrovne škôl, fakúlt, katedier, ústavov, ako a jednotlivých učiteľov, možno realizovať iba na základe nejakých číselne vyjadriteľných údajov. Napriek tomu, že konkrétnych modelov pre hodnotenie pedagogickej činnosti je mnoho, a aj napriek tomu, že sú takmer vždy predmetom častých diskusií a sporov, vždy sa toto hodnotenie odvodzuje od počtu študentov a počtu hodín venovaných pedagogickému procesu.

Druhým hodnoteným parametrom vysokoškolského učiteľa je jeho publikačná činnosť. Publikačnú aktivitu možno vo všeobecnosti chápať predovšetkým ako jednu z hlavných foriem prezentovania výsledkov vedeckého výskumu, avšak v menšej miere zahrňuje aj aktivity iné, ako napríklad pedagogické (napr. písanie učebníc a skrípt) alebo vedecko-populárne. Na Slovensku platí jednotná kategorizácia publikačnej činnosti, o ktorej možno povedať, že je veľmi komplexná a zároveň aj kompromisná, čo znamená, že je použiteľná pre aktivity vysokoškolských učiteľov z rôznych typov škôl a teda aj s veľmi odlišným odborným zameraním.

Súčasná databáza tzv. *Evidencie publikačnej činnosti*, obsahuje približne deväťdesiat položiek, z ktorých každá predstavuje nejaký legitímny publikačný výstup

vysokoškolského učiteľa. Obsahuje napríklad učebnice pre rôzne typy škôl, skriptá, publikácie v špičkových vedeckých časopisoch, odborné a vedecko-populárne články, recenzie kníh a iné. Je nutné dodať, že Evidencia publikačnej činnosti nie je produktom úzkej skupiny odborníkov špecializovaných na určitú vednú oblasť: naopak, jej autormi sú vysokoškolskí učitelia pôsobiaci na rôznych vysokých školách.

Všeobecný princíp hodnotenia publikačnej činnosti učiteľov spočíva v tom, že z uvedených deväťdesiatich typov publikácií sa väčšina z nich vyškrtne, a k zostávajúcim „najvýznamnejším“ z nich, sa priradí nejaká konkrétna číselná hodnota. Vo všeobecnosti platí, že na netechnických univerzitách s prírodovedným zameraním sú najviac hodnotené vedecké monografie, vysokoškolské učebnice a články v časopisoch, ktoré sú evidované v referátovom periodiku Current Contents (pozn.: jedná o súbor najvýznamnejších vedeckých časopisov). Najdôležitejšou charakteristikou priradovania číselných hodnôt k jednotlivým publikačným produktom je to, že vždy je poznačené vysokým stupňom subjektivity. Ináč to ani nemôže byť, pretože hodnota publikácie nie je kvantifikovateľnou vlastnosťou.

Jediným, ako tak zmysluplným a číselne vyjadriteľným hodnotením „ceny“ publikácie, je počet citácií, odvolávajúci sa na túto publikáciu, avšak táto metóda je použiteľná iba pre skupinu vedeckých publikácií. Hlavným dôvodom, prečo vo všeobecnosti nemožno porovnávať napríklad úroveň rôznych typov časopiseckých publikácií, je to, že sú veľmi často publikované v časopisoch s odlišným poslaním. Je preto nemožné porovnávať napríklad hodnotu vedecko-populárneho článku s vedeckým článkom zverejňujúcim výsledky vlastnej vedeckej práce, alebo s prehľadovým odborným článkom. Tvrdenia typu „*je predsa jasné, že napísanie populárneho odborného článku dá menej práce, ako napísanie článku do dobrého vedeckého časopisu*“, vyvolávajú dojem, ako keby základom týchto hodnotení bol čas venovaný vzniku publikácie. Toto samozrejme je úplne pomýlený názor, na ktorom je zaujímavé iba to, že ho často počuť práve z úst ľudí, ktorí sa na akademickej pôde profesionálne venujú vede.

Bolo by preto zaujímavé počuť, ako by šíritelia uvedeného tvrdenia obhajovali fakt, že napísanie a vydanie učebnice z chémie pre stredné školy, zaberie približne 15 % času potrebného na napísanie článku do vedeckého časopisu alebo rovnako 15 % z času pre napísanie vysokoškolskej učebnice. Alebo mohli by sme im poskytnúť ešte jednu príležitosť, vysvetliť napríklad, že približne tisícstranová odborná knižná publikácia sa hodnotí rovnako ako dva trojstranové príspevky na akúkoľvek tému, publikované v zborníku z vedeckej konferencie. Oba uvedené príklady čerpajú z aktuálnych pravidiel hodnotenia jednej z fakúlt významnej vysokej školy netechnického zamerania na Slovensku.

Preto hodnotenie publikačných aktivít vysokoškolských učiteľov treba jednoznačne chápať iba ako jednu z metód o ich presmerovanie do želanej oblasti. Pretože súčasným cieľom je zlepšenie postavenia slovenských vysokých škôl pri hodnotení medzinárodnými ratingovými agentúrami, najvýraznejším trendom je v tomto ohľade podporovanie publikovania predovšetkým formou odborných monografií a článkov v karentovaných časopisoch s vysokou citovanosťou, ktoré tvoria najvýznamnejšiu zložku hodnotenia práve týmito agentúrami.

Tento prístup možno síce považovať za pochopiteľný, avšak príčiny nízkeho počtu

článkov slovenských učiteľov, ktoré v súčasnosti zverejňujú v karentovaných časopisoch, má mnoho veľmi rôznych príčin, a preto poukázanie na význam nejakých preferovaných publikačných aktivít, má bez riešenia týchto problémov iba obmedzený účinok. Napriek tomu, úplné spochybňovanie významu tohto prístupu nemožno považovať za rozumné.

I keď je jasné, že slovenské vysoké školy by mali zvýšiť svoj podiel na medzinárodne akceptovaných výsledkoch vedecko-výskumnej práce, je neľahkou otázkou, akým spôsobom by sa mal tento cieľ dosiahnuť. Všeobecnou výhradou vyvíjania tlaku na vysokoškolských učiteľov hodnotením ich publikačnej činnosti vyššie spomenutým spôsobom, je principiálny problém s týmto riešením. Je totiž založený na tom, že neberie do úvahy väčšinu ich legitímnych publikačných produktov, avšak tieto publikácie majú svoj nezastupiteľný význam. Hodnotu nejakého typu publikácie určuje (okrem iného) aj momentálna aktuálna situácia, ako napríklad napríklad nedostatok učebníc z určitých predmetov, alebo dlhoročná absencia prehľadnej odbornej monografie v nejakej vednej oblasti.

To znamená, že nemôže sa stanoviť nejakým všeobecným rozhodnutím, napríklad ministerstva školstva (v podobe určitej podmienky pre získanie nejakého vedecko-pedagogického titulu), akreditačnej komisie alebo akademického senátu. Ak potom hodnotenie nastavíme tak, že napríklad napísanie stredoškolskej učebnice bude na úrovni dvoch citácií v karentovanom časopise, jeho výsledok v podobe nedostatku týchto učebníc nebude žiadnym prekvapením, nehovoriac už o tom, že takýto nápad je úplnou stratou súdnosti – bez ohľadu na to, koľko ľudí sa na jeho zrode podieľalo.

Našťastie, vďaka autonómnemu postoju mnohých učiteľov, dôsledky vždy viacmenej zle nastavených pravidiel hodnotenia, nie sú tak tragické, ako by si skutočne „zaslúžili“. Avšak dôsledkom investovania času do nehodnotených alebo veľmi nízko hodnotených aktivít, a to vďaka presvedčeniu ich autorov, že sú z hľadiska plnenia základných funkcií školy vysoko prospešné, je pocit nelojálnosti k vlastnej katedre, fakulte a univerzite. Tieto hodnotenia totiž okrem iného, veľmi často nemusia byť len abstraktnou hrou na lepšieho učiteľa, ale dôležitým podkladom pre rozdeľovanie finančných prostriedkov pre jednotlivé pracoviská.

Paradoxné je, že ak by vysokoškolskí učitelia obmedzili svoje aktivity iba na takto hodnotené činnosti – a to bez ohľadu na to, akokoľvek by sa nám zdali rozumné – skôr alebo neskôr by sa to negatívne musí odraziť na kvalite vzdelávacieho procesu, nehovoriac už o extrémnych prípadoch, keď prepustenie nízko hodnoteného učiteľa alebo naopak pôsobenie vysoko hodnoteného učiteľa v riadiacej funkcii, spôsobí reálny kolaps pracoviska. V dejinách mnohých vysokých škôl sa takýchto príkladov sa nájde dosť.

Literatúra

1. Jesenák, K.: Ako sú hodnotení učitelia na vysokých školách, *Biológia, Ekológia, Chémia* 3, 65 – 70 (2003).
2. Kategórie publikačnej činnosti, Akademická knižnica Univerzity Komenského v Bratislave. Zverejnené na internetovej adrese:
<http://www.uniba.sk/index.php?id=akuk>

Katedra anorganickej chémie, Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského, Mlynská dolina CH-2, 842 15 Bratislava
